

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.356.4:316.774:314.151.3(477.64)
DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.21>

Л. В. Афанасьєва

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9386-6529>

кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Н. І. Глебова

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3417-1337>

доктор соціологічних наук,
професор кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Л. Ф. Глинська

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2223-2024>

кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

І. О. Чичановський

старший викладач кафедри соціології та філософії,
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ЧИННИКИ АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТОВАРИСТВ ВПО МЕЛІТОПОЛЬЩИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

До повномасштабної війни в багатокультурному Мелітополі були зареєстровані та активно діяли 31 громадська організація національно-культурної спрямованості, об'єднані з 2000 року в «Спілку громадських організацій «Рада національних товариств». Поглибленню демократичних засад полікультурного розвитку міста сприяла участь Спілки у роботі «Координаційної ради національно-культурних товариств» – постійно діючого консультативно-дорадчого органу при виконавчому комітеті Мелітопольської міської ради. У наслідок російської військової агресії та тимчасової окупації міста, 2/3 представників етноспільнот вимушено покинули місто, перемістившись як на підконтрольну Україні територію, так і за кордон. Це спричинило втрату комунікації, як зі своїми національно-культурними товариствами (НКТ), так і зі «Спілкою «Рада національних товариств», посилило соціальну ізоляваність,

уповільнило громадську активність, міжкультурну взаємодію і спільну співпрацю з органами місцевого самоврядування. Зазначені чинники можуть призвести до припинення існування деяких НКТ, виникнення міжетнічних непорозумінь та конфліктів після деокупації Мелітополя.

Теоретичним основам та практичним аспектам інтеграції, збереження культурної ідентичності та роботи етнічних спільнот в умовах війни і міграції в останні роки присвячено ряд фундаментальних досліджень, що висвітлюють взаємозв'язок між соціальними змінами, війною та міграцією і трансформацією ідентичності, підкреслюючи, що збереження культурних традицій допомагає адаптації в умовах глобалізації (Головаха Є., Кульчицький С.) [2; 5]. Важливим аспектом є конструктивний міжкультурний діалог, який запобігає конфліктам і сприяє соціальній стабільності через інтеграцію та взаємоповагу (Левенець Ю.) [6]. Практичні підходи,

як-от акультурація, створюють між інтеграцією до нового середовища та збереженням етнічної ідентичності (Беррі Дж.) [7], з акцентом на роль освітніх і соціальних програм (Порте А., Румбо Р.) [9]. Умови війни та міграції вимагають регулювання потоків і захисту прав меншин, щоб забезпечити культурний плюралізм і національну безпеку (Винничук О., Романенко В.) [1; 3]. Моделі культурних відмінностей (Гофстеде Г.) [8] допомагають зрозуміти й вирішувати між-етнічні конфлікти, формуючи основу для мирного співіснування.

З метою визначення чинників, що сприятимуть відновленню ефективної роботи НКТ Мелітополя, Центр соціологічних досліджень МДПУ імені Богдана Хмельницького провів соціологічне дослідження серед представників та представниць національних меншин (спільнот) міста [4], які з початку повномасштабної війни та тимчасової окупації були вимушені переїхати на підконтрольну територію України, і отримали статус вимушено переміщених осіб (ВПО).

Для визначення чинників активізації діяльності національно-культурних товариств Мелітопольщини в одному з блоків анкетного опитування респондентам було запропоновано відповісти на наступні питання анкетного опитування:

– які на Вашу думку, які кроки місцевої влади сприятимуть активізації діяльності національно-культурних товариств Мелітополя під час війни та вимушеного переміщення?;

– яких саме ресурсів, на Вашу думку, не вистачає для ефективної роботи національно-культурних товариств внутрішньо переміщених представників національних меншин?;

– у нашому місті функціонували факультиви, недільні школи з вивчення рідної мови. Наразі, чи є у Вас можливість її вдосконалення?;

– які, підходи /заходи/події роботи національно-культурного товариств у місцевості де наразі проживаєте, Ви б хотіли запровадити після повернення в Мелітополь?;

– як і чим особисто Ви можете допомогти роботі вашого національно-культурного товариства під час війни та вимушеного переміщення?;

Аналізуючи результати анкетного опитування, щодо кроків, які можуть сприяти активізації діяльності національно-культурних товариств Мелітополя під час війни та вимушеного переміщення, можна виділити кілька ключових моментів. Найвищу підтримку (47,5%) отримала пропозиція залучати представників етнічної спільноти до прийняття управлінських рішень через створення комунікаційної платформи для обговорень та внесення пропозицій. Це свідчить про важливість відкритого діалогу і взаємодії з місцевою владою, що дасть можливість етнічним

громадам брати участь у вирішенні суспільних питань. Публічне засудження тих, хто дискредитував роботу національно-культурних товариств, підтримують 36,6% опитаних, що вказує на важливість репутації та захисту НКТ від негативного впливу. Значна кількість опитаних (35,6%) підтримують згуртування національних меншин навколо ідеї української державності, що свідчить про готовність до спільної роботи на благо країни, навіть у складних умовах війни. 31,7% респондентів вважають за необхідне створити стратегічний план роботи Спільноти громадських організацій «Рада національних товариств», що говорить про усвідомлення необхідності довгострокового бачення та планування діяльності НКТ в умовах війни. 29,7% опитаних підтримують ідею надання майданчиків для проведення заходів, що є важливим інструментом для консолідації та розвитку діяльності національних культурних товариств. 28,7% респондентів наголошують на необхідності ведення суспільного діалогу з представниками етнічних меншин для вирішення їхніх нагальних питань, особливо в умовах переміщення, що підкреслює актуальність вирішення поточних проблем меншин.

Ідея ефективної співпраці мелітопольського виконкому з місцевою владою у містах компактного проживання ВПО отримала підтримку 24,8%, що вказує на важливість підтримки на місцевому рівні.

Саме тому основними напрямками для активізації діяльності НКТ є залучення етнічної спільноти до процесу прийняття управлінських рішень через створення комунікаційної платформи, необхідність ведення суспільного діалогу, стратегічне планування, а також консолідацію навколо ідеї української державності. Створення комунікаційної платформи для обговорення та внесення пропозицій з боку представників етнічних громад дозволить представникам національних спільнот брати участь у прийнятті рішень, що зміцнить довіру до влади та покращить взаємодію. Публічне засудження тих, хто дискредитує роботу НКТ захистить репутацію товариств і підвищить їхню роль у громаді, що сприятиме активізації їхньої діяльності. Важливо працювати на консолідацію національних меншин, що сприятиме спільним діям на благо країни в умовах війни. Створення довгострокової стратегії роботи НКТ дозволить підвищити ефективність роботи та забезпечити сталий розвиток їхньої діяльності в складних умовах, а надання майданчиків для проведення культурних заходів дасть змогу національним громадам підтримувати та розвивати свою культуру, що сприятиме їх інтеграції та зміцненню зв'язків з місцевою громадою. Важливо постійно вести відкритий діалог з представниками національних меншин для вирішення

їхніх проблем, особливо тих, що стосуються переселення та адаптації в нових умовах. Співпраця та координація дій з владою міст, де компактно проживають ВПО допоможе забезпечити кращі умови для переселенців і сприятиме інтеграції національних меншин у нових громадах.

Щодо ресурсів, яких бракує для ефективної роботи національно-культурних товариств внутрішньо переміщених представників національних меншин, дослідження показує певні пріоритети та проблеми, з якими стикаються ці спільноти. Найбільший відсоток респондентів вказав на нестачу людських ресурсів (19%) та ефективних лідерів (14%) Успіх роботи національно-культурних товариств ВПО значною мірою залежить від наявності талановитих, ініціативних і компетентних лідерів, здатних організувати роботу та волонтерів, спеціалістів, працівників, які здатні допомогти в організації та функціонуванні товариств. Тому важливо розвивати кадрову базу через тренінги та залучення нових членів. Для ефективної роботи багатьом громадам бракує структурованої платформи, яка б їх об'єднувала і надавала підтримку.

Саме тому 15,3% респондентів вказують на необхідність створення громадських організацій ВПО в місцях їх тимчасового проживання. Важливим чинником для 14,2% опитаних є адміністративні ресурси, що можуть включати в себе допомогу з боку органів місцевого самоврядування Мелітопольщини і органів влади на місцях через доступ до інфраструктурних можливостей та медіа для популяризації культурних ініціатив, а також налагодження комунікації між різними товариствами та місцевими громадами.

Внутрішньо переміщені представники національних меншин стикаються з недостатністю фінансування для реалізації проектів, проведення культурних заходів та підтримки активностей, пов'язаних із збереженням національної ідентичності, на важливість фінансових ресурсів вказує 12,2% опитаних. Національно-культурним товариствам потрібні приміщення для зустрічей, офісні ресурси, техніка (комп'ютери, принтери тощо) для забезпечення адміністративної роботи, саме тому 7,8% респондентів вважають за необхідне покращити матеріальну базу своїх організацій. У ВПО часто виникає потреба в консультаціях щодо правового статусу, реєстрації організацій, отримання грантів та субсидій, саме тому 7,1% важливим ресурсом вважають правову (юридичну) допомогу. Враховуючи умови переміщення, багато представників меншин стикаються з травмами і стресом. Потрібна допомога психологів та соціальних працівників для адаптації та інтеграції саме на це вказали 6,8% респондентів. Щодо ресурсів, яких бракує для ефективної роботи національно-культур-

них товариств внутрішньо переміщених представників національних меншин респонденти зазначають також навчальні та освітні програми. Важливо створювати програми з вивчення мови, культури та історії для представників національних меншин. Це також включає тренінги для лідерів товариств щодо управління проектами, фандрейзингу та правової підтримки.

Найбільш критичною є нестача людських ресурсів та ефективних лідерів, що вимагає розвитку кадрової бази та лідерства через навчання і залучення волонтерів. Також є потреба у створенні структурованих громадських організацій та доступі до адміністративних ресурсів. Фінансова підтримка, матеріальна база та правова допомога також є важливими, згідно з респондентами, для реалізації проектів та підтримки діяльності. Надання цих ресурсів сприятиме збереженню національної ідентичності та інтеграції національних меншин у нові громади.

Найбільша частка вимушено переміщених представників національних меншин Мелітопольщини (43,6%) вдосконалює рідну мову на рівні родинного спілкування. Це вказує на те, що в умовах війни та вимушеного переміщення зберігається важливість сімейного середовища для підтримки мовної ідентичності. Значна частка опитаних (27,7%) використовує можливість самостійного навчання онлайн. Це вказує на важливу роль цифрових ресурсів, які стають альтернативою традиційним освітнім установам. 13,9% респондентів вдосконалюють рідну мову, переглядаючи фільми рідною мовою. Це свідчить про те, що медіа-ресурси, зокрема фільми, можуть бути корисним інструментом для підтримки мовної компетенції. Лише 10,9% респондентів повідомили, що на новому місці є можливість відвідувати факультативи та недільні школи з вивчення рідної мови. Це свідчить про брак доступних навчальних закладів або програм, що спеціалізуються на вивченні рідної мови, що може стати перешкодою для мовного розвитку. Варто звернути увагу на те, що 28,7% опитаних не мають можливості вдосконалювати рідну мову. Це вказує на проблему доступності ресурсів для мовного розвитку, особливо в умовах війни та переселення

Основним джерелом вдосконалення рідної мови, згідно анкетного опитування, залишається родинне спілкування та самостійне онлайн-навчання, тоді як формальні можливості, такі як факультативи і недільні школи, є обмеженими. Значна частина людей взагалі не має можливості вдосконалювати мову, що вимагає додаткових заходів підтримки мовної освіти серед переселенців.

Щодо бажаних заходів, які респонденти хотіли б впровадити після повернення в Меліто-

поль багато відповідей вказують на важливість збереження мови та культури. Респонденти згадують заходи, що стосуються вивчення мови, культури, танців, традицій, а також організацію культурно-мистецьких виставок. Це свідчить про потребу в підтримці національної ідентичності через культурні події. Частина відповідей акцентує увагу на необхідності проведення правових годин, просвітницьких заходів та боротьби з фейковими новинами. Це свідчить про бажання респондентів поглибити знання у правових питаннях і розвивати інформаційну грамотність. Чимало респондентів бачать необхідність у спільних проектах з владою та в організації громадських центрів для різних національних спільнот, таких як центри допомоги або платформи для митців. Деякі учасники анкетування згадують про релігійні свята (іудейські, католицькі, різдвяні), а також заходи державного значення. Відзначається також потреба в спільних зустрічах та волонтерських подіях, і необхідність у більш активному спілкуванні між спільнотами та співпраці з владою.

На основі відповідей респондентів можна зробити висновок, що після повернення в Мелітополь вони хотіли б впровадити кілька важливих підходів і заходів для активізації роботи національно-культурних товариств спрямованих на збереження мови та культури, правової освіти та інформаційної грамотності, релігійних та державних свят. Таким чином, респонденти бачать майбутню діяльність національно-культурних товариств у Мелітополі як поєднання культурно-освітніх, правових та соціальних ініціатив, спрямованих на збереження національної ідентичності, налагодження співпраці з владою та посилення взаємодії між різними громадами.

Особиста допомога представників етноспільнот роботі свого національно-культурного товариства (НКТ) під час війни та вимушеного переміщення безпосередньо сприяє підтримці громади, збереженню культурної ідентичності та допомагає долати складні обставини. Усвідомлюючи це, респонденти готові особисто допомагати роботі свого товариства під час війни та вимушеного переміщення (респондентам надали можливість обрати до 3 варіантів відповідей) такими формами роботи як «Популяризацією заходів НКТ Мелітополя через соціальні мережі, платформу ютуб» – 49,5%, «Наданням волонтерської і спонсорської допомоги» 37,6%, «Просвітницькою діяльністю з вивчення мови та культури» 33,7%, «Участю в організації та проведенні онлайн/офлайн заходів (конференції, круглих столів, семінарів) для представників НКТ Мелітополя» 31,7%, Проведенням мовних онлайн курси для дітей та дорос-

лих 19,8%, Сприянням розвитку міжетнічних і партнерських міжнародних відносин 17,8%, Наданням юридичних консультації для представників НКТ Мелітополя 6,9%.

Як бачимо, респонденти виявляють високий рівень залученості та готовності підтримувати НКТ через різноманітні форми діяльності, відповідно до своїх можливостей і компетенцій, що сприяє інтеграції переселенців, розвитку лідерства та волонтерства, зміцненню громади та її активної діяльності у складних умовах. Слід зазначити, що Ради внутрішньо переміщених осіб при місцевих та обласних органах влади, які діють з квітня 2023 року, не стали ще ефективним механізмом захисту прав та інтересів ВПО, саме тому респонденти вказують на необхідність створення та активізація діяльності у місцях їх тимчасового проживання громадських організацій, що сприятиме кращій координації, підтримці та об'єднанню етнічних спільнот.

Всі вище вказані заходи можуть допомогти не тільки активізувати діяльність НКТ, а й створити сприятливі умови для їхнього розвитку та зміцнення в умовах війни та переміщення.

Література

1. Винничук О., Романенко В. Міграційні процеси та національна безпека. Київ: Парламентське видавництво, 2021.
2. Головаха Є., Паніна Н. Соціальні зміни та ідентичність: Україна у фокусі соціології. Київ: Наукова думка, 2018.
3. Доклади ООН з прав національних меншин: Стан і перспективи захисту культурних прав в умовах міграції та конфлікту.
4. Звіт за результатами соціологічного дослідження «Багатокультурний Мелітополь очима вимушено переміщених представників національних меншин» в рамках реалізації проекту «ДІМ ТАМ, ДЕ МИ РАЗОМ!» громадської організації «Ком'юніті Плюс» за підтримки Проекту Ради Європи «Підтримка реформування законодавчої бази щодо національних меншин та зміцнення стійкості національних меншин і ромів в Україні». Київ – Запоріжжя, Центр соціологічного дослідження Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. 2024. 70 с.
5. Кульчицький С. Етнічна ідентичність в умовах трансформації суспільства. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2019.
6. Левенець Ю. Міжкультурний діалог в Україні: виклики і перспективи. Київ: Фоліо, 2020.
7. Berry J.W. Acculturation: A Conceptual Overview. In Perspectives on Migration (Springer, 2017).
8. Hofstede G., Hofstede G.J., Minkov M. Cultures and Organizations: Software of the Mind. McGraw-Hill, 2010.
9. Portes A., Rumbaut R. Immigrant America: A Portrait. University of California Press, 2014.

Анотація

Афанасьєва Л. В., Глебова Н. І., Глинська Л. Ф., Чичановський І. О. Чинники активізація діяльності національно-культурних товариств ВПО Мелітопольщини під час війни. – Стаття.

Стаття досліджує чинники, що сприяють активізації діяльності національно-культурних товариств (НКТ) Мелітопольщини під час війни та вимушеного переміщення. До повномасштабної війни Мелітополь був зразковим полікультурним містом, де функціонувало 31 НКТ, об'єднані у «Спілку громадських організацій «Рада національних товариств». Через агресію РФ і тимчасову окупацію значна частина представників етнічних спільнот виїхала, що спричинило зниження громадської активності, соціальну ізоляцію та втрату комунікації з органами влади. Центр соціологічних досліджень МДПУ імені Богдана Хмельницького провів анкетування серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) для визначення стратегій відновлення та активізації діяльності НКТ.

Результати дослідження показують, що ключовими чинниками, що сприяють активізації діяльності національно-культурних товариств є: створення комунікаційних платформ для обговорення управлінських рішень, стратегічне планування роботи НКТ, консолідація навколо ідеї української державності, суспільний діалог з етнічними спільнотами, забезпечення ресурсами та фінансуванням. Збереження мовної та культурної ідентичності через родинне спілкування, онлайн-навчання та культурні заходи також визнано важливими аспектами. Респонденти готові долучитися до підтримки НКТ через волонтерську діяльність, популяризацію заходів, проведення мовних курсів і організацію культурних подій. Визначено необхідність створення громадських організацій ВПО в місцях їх проживання для координації та підтримки.

Висновки спрямовані на формування практичних рекомендацій щодо консолідації етнічних громад, активізації їхньої діяльності та інтеграції в українське суспільство як важливого елементу збереження міжкультурного діалогу та національної ідентичності під час війни.

Стаття пропонує практичні рекомендації для активізації діяльності НКТ в умовах війни та переселення, акцентуючи увагу на співпраці з місцевою владою, розвитку лідерства та міжетнічного діалогу.

Ключові слова: національно-культурні товариства (НКТ), вимушено переміщені особи (ВПО), Рада національних товариств, міжкультурний діалог, полікультурність, інтеграція етнічних спільнот, громадська активність.

Summary

Afanasiyeva L. V., Hlebova N. I., Glyns'ka L. F., Chychanovskyi I. O. Factors of activation of national-cultural societies of IDPs in Melitopol region during the war. – Article.

The article examines the factors that contributed to the intensification of the activities of national-cultural societies (NCS) in the Melitopol region during the war and forced displacement. Prior to the full-scale war, Melitopol was a model multicultural city with 31 NCCs united in the Union of Public Organizations "Council of National Societies". Due to the Russian aggression and temporary occupation, a significant number of representatives of ethnic communities left, which led to a decrease in civic activity, social isolation, and loss of communication with the authorities. The Center for Sociological Research of Bohdan Khmelnytsky Kyiv State Pedagogical University conducted a survey among internally displaced persons (IDPs) to identify strategies for restoring and revitalizing the activities of CCTs.

The results of the survey show that the key factors contributing to the revitalization of national-cultural societies are: the creation of communication platforms for discussing management decisions, strategic planning of the work of NCTs, consolidation around the idea of Ukrainian statehood, public dialogue with ethnic communities, and provision of resources and funding. Preserving linguistic and cultural identity through family communication, online learning, and cultural events were also recognized as important aspects. Respondents are ready to engage in supporting NCTs through volunteering, promoting events, conducting language courses and organizing cultural events. The need to establish IDP NGOs in their places of residence for coordination and support was identified.

The conclusions are aimed at formulating practical recommendations for the consolidation of ethnic communities, intensification of their activities and integration into Ukrainian society as an important element of preserving intercultural dialogue and national identity during the war.

The article offers practical recommendations for intensifying the activities of NCTs in the context of war and displacement, focusing on cooperation with local authorities, leadership development and interethnic dialogue.

Key words: national-cultural societies (NCS), internally displaced persons (IDPs), intercultural dialogue, multiculturalism, integration of ethnic communities, public activity.